

Promowanie praw dzieci

Wzmacnianie kompetencji profesjonalistów w Unii Europejskiej w zakresie realizacji praw dzieci

Korzystanie z materiałów szkoleniowych – objaśnienie

Projekt współfinansowany ze środków programu Unii Europejskiej „Prawa podstawowe i obywatelstwo”

Dodatkowe środki przekazała organizacja Allan and NESTA Ferguson Charitable Trust

CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG
KIEMELKEDŐEN KÖZHASZNÓ EGYESÜLET
FAMILY CHILD YOUTH ASSOCIATION

coram
Voice
getting young voices heard

errc
european roma rights centre

 UCC
University College Cork, Ireland
Coláiste na hOllscoile Corcaigh

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI.....	2
PODZIĘKOWANIA	3
O NINIEJSZEJ NOCIE OBJAŚNIAJĄCEJ	3
DLACZEGO I W JAKI SPOSÓB POWSTAŁY TE MATERIAŁY SZKOLENIOWE?	4
JAKIE SĄ WARUNKI UŻYTKOWANIA TYCH MATERIAŁÓW?	6
JAK MOŻNA WŁĄCZAĆ TE MATERIAŁY DO PROGRAMÓW SZKOLENIOWYCH?.....	6
JAK MOŻNA DOSTOSOWAĆ TE MATERIAŁY DO RÓŻNYCH GRUP UCZESTNIKÓW?.....	7
W JAKI SPOSÓB PROWADZĄCY POWINNI KORZYSTAĆ Z TYCH MATERIAŁÓW?	8
W JAKI SPOSÓB UCZESTNICY POWINNI KORZYSTAĆ Z TYCH MATERIAŁÓW?.....	8
ZAŁĄCZNIK A – PLAN RAMOWY TRZYDNIOWEGO SZKOLENIA	9
ZAŁĄCZNIK B – LISTA DZIAŁAŃ W MODUŁACH MERYTORYCZNYCH	12

NINIEJSZE MATERIAŁY ZOSTAŁY OPRACOWANE PRZEZ:

Coram Children’s Legal Centre, Wielka Brytania

Coram Voice, Wielka Brytania

Europejskie Centrum Praw Romów, Węgry

Przy wsparciu:

Child Law Clinic, University College Cork, Irlandia

Stowarzyszenie dla Rodzin, Dzieci i Młodzieży, Węgry

POZOSTALI PARTNERZY PROJEKTU:

FICE Bułgaria

Czeski Komitet Helsiński, Republika Czeska

Estońskie Centrum Praw Człowieka

Społeczna Akcja Edukacyjna, Grecja,

L’Albero della Vita Cooperative Sociale, Włochy

Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Polska

Fundacja Dzieci Słowacji

PODZIĘKOWANIA

Niniejszy program szkoleniowy został opracowany przez profesor Carolyn Hamilton z Coram International w Coram Children's Legal Centre, doktor Lynn Brady i Jo Woolf z Coram Voice oraz Judit Geller i Adama Weissa z Europeen Roma Rights Centre (Europejskiego Centrum Praw Romów), przy wsparciu Ursuli Kilkelly z Child Law Clinic w University College Cork i Marii Herczog ze Stowarzyszenia dla Rodzin, Dzieci i Młodzieży na Węgrzech. Szczególne podziękowania składamy Ruth Barnes, Awaz Raoof i Jen Roest z Coram Children's Legal Centre oraz Ido Weijers from Universiteit Utrecht za ich nieoceniony wkład.

Dziękujemy również wszystkim, którzy przyczynili się do powstania tego szkolenia, między innymi partnerom projektu: Fundacji Dzieci Słowacji, Estońskiemu Centrum Praw Człowieka, FICE Bułgaria, L' Albero della Vita Cooperativa Sociale, Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę, greckiej Społecznej Akcji Edukacyjnej oraz Czeskiemu Komitetowi Helsińskiemu, a także prowadzącym i uczestnikom szkoleń pilotażowych, którzy przekazali nam cenne informacje zwrotne pomocne w opracowaniu tych materiałów szkoleniowych.

Ponadto zespół, który opracował materiały szkoleniowe, pragnie wyrazić wdzięczność grupie Care Experienced Champions z Coram Voice, a także wszystkim dzieciom i młodym ludziom, którzy wzięli udział w zogniskowanych wywiadach grupowych w krajach uczestniczących w programie pilotażowym, dzieląc się swoimi opiniami i wnosząc bezcenny wkład podczas prac nad niniejszymi materiałami.

Na zakończenie pragniemy podziękować programowi Unii Europejskiej "Prawa podstawowe i obywatelstwo". Niniejsza publikacja powstała dzięki wsparciu finansowemu tego programu w ramach projektu *Promowanie praw dzieci. Wzmacnianie kompetencji profesjonalistów w Unii Europejskiej w zakresie realizacji praw dzieci*. Autorzy są także wdzięczni organizacji Allan and NESTA Ferguson Charitable Trust za hojne wsparcie projektu.

Za treść tej publikacji odpowiadają wyłącznie Coram Children's Legal Centre oraz partnerzy projektu; w żadnym wypadku nie można jej traktować jako odzwierciedlenia poglądów Komisji Europejskiej.

„Przede wszystkim, profesjonaliści powinni być w zgodzie z samymi sobą. Jeśli nie jesteś w zgodzie z samym sobą, nie możesz pomóc dzieciom”.

Uczestnik grupy fokusowej, Grecja

O NINIEJSZEJ NOCIE OBJAŚNIAJĄCEJ

Niniejszą notę objaśniającą opracowano po to, by pomóc wszystkim osobom zainteresowanym wykorzystywaniem tych materiałów w celu promowania i ochrony praw dzieci w systemach wymiaru sprawiedliwości poprzez budowanie kompetencji. Mogą to być:

- Urzędnicy i instytucje rządowe pragnący włączyć te materiały do programu szkoleń wewnętrznych
- Przełożeni profesjonalistów i praktyków pracujących z dziećmi
- Trenerzy, którzy chcieliby przeprowadzić to szkolenie dla pracowników swoich organizacji
- Organizatorzy społeczności lokalnych, którzy pracują z dziećmi
- Inne zainteresowane osoby

DLACZEGO I W JAKI SPOSÓB POWSTAŁY TE MATERIAŁY SZKOLENIOWE?

“Dlaczego opracowano te materiały?”

Decyzje podejmowane w sądach rodzinnych oraz w innych procedurach sądowych mogą mieć istotny, długotrwały wpływ na dobrostan dzieci i młodych ludzi, ich rozwój i dalsze życie.

Standardy międzynarodowe oraz liczne krajowe akty prawne w całej Europie uznają prawo dzieci i młodych ludzi do wyrażania swoich poglądów oraz do tego, by ich życzenia i uczucia były uwzględniane w decyzjach, które ich dotyczą. Impulsem do rozpoczęcia niniejszego projektu było przekonanie, że prawa te nie są w pełni realizowane – częściowo dlatego, że profesjonalistom i praktykom brakuje umiejętności i wiedzy dotyczących tego, jak komunikować się z dziećmi i młodymi ludźmi w sposób efektywny i wrażliwy na ich potrzeby oraz jak umożliwić im uczestnictwo w podejmowaniu decyzji, które ich dotyczą.

W niniejszym projekcie, zatytułowanym „Promowanie praw dzieci. Wzmacnianie kompetencji profesjonalistów w Unii Europejskiej w zakresie realizacji praw dzieci”, uczestniczyli partnerzy z dziesięciu krajów europejskich: Coram Voice i Coram Children’s Legal Centre z Wielkiej Brytanii, FICE Bułgaria, Czeski Komitet Helsiński, University College w Cork (Irlandia), Fundacja Dzieci Słowacji, Estońskie Centrum Praw Człowieka, Europejskie Centrum Praw Romów (Węgry), Fondazione L’Albero della Vita (Włochy), Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (Polska), Społeczna Akcja Edukacyjna (Grecja) oraz FCYA Węgry.

Przed opracowaniem materiałów szkoleniowych, partnerzy przeprowadzili analizę sytuacji, która wykazała brak obowiązkowych i fakultatywnych szkoleń przygotowujących i wewnętrznych na temat praw dziecka i rozwoju dziecka dla profesjonalistów pracujących z dziećmi. Na tej podstawie zespół odpowiedzialny za opracowanie szkolenia uznał, że należy się skoncentrować na przygotowaniu materiałów podnoszących kompetencje wszystkich praktyków i profesjonalistów w tych obszarach, ze szczególnym naciskiem na komunikację jako potrzebę wspólną dla wszystkich potencjalnych odbiorców.

„Jakie to szkolenie?”

Żeby zapewnić jak najszersze oddziaływanie szkolenia i jego skuteczność wśród jak największej liczby profesjonalistów, opracowano je jako **szkolenie oparte na umiejętnościach**. Oznacza to, że szkolenie koncentruje się na wyposażeniu uczestników w narzędzia i umiejętności służące do ochrony i

promowania praw dzieci oraz do skutecznego komunikowania się z dziećmi **w praktyce**. Oznacza to również, że niniejszy kurs nie zagłębia się w szczegóły teoretyczne i techniczne. W materiałach szkoleniowych i w materiałach dla uczestników zawarto sugestie dotyczące dalszej lektury i dodatkowych zasobów, żeby wspomóc pogłębianie wiedzy.

„Do czego służą te materiały i dla kogo są przeznaczone?”

Niniejsze materiały zawierają instrukcje oraz informacje pomocne w przeprowadzeniu interdyscyplinarnego szkolenia poświęconego prawom dziecka (kurs wprowadzający), rozwojowi dziecka w powiązaniu z komunikacją (kurs wprowadzający), komunikacji z dziećmi oraz wytycznym Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom.

W pierwotnej formie materiały szkoleniowe zostały opracowane z myślą o trzydniowym programie szkoleniowym. Szkolenie zostało jednak zaprojektowane w taki sposób, aby każdy moduł mógł zostać zrealizowany osobno albo w ramach szerszej sesji szkoleniowej. Dlatego dla każdego modułu opracowano osobne materiały i zeszyt ćwiczeń. Cztery moduły szkolenia to:

- Moduł 1: Prawa dziecka – wprowadzenie
- Moduł 2: Rozwój dziecka i komunikacja – wprowadzenie
- Moduł 3: Umiejętności komunikacyjne
- Moduł 4: Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom

Szkolenie zaprojektowano w taki sposób, aby było przydatne dla każdego, kto pracuje z dziećmi, między innymi dla **wszystkich profesjonalistów (specjalistów) i praktyków wspierających dzieci i młodych ludzi** w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i w zamkniętych instytucjach resocjalizacyjnych, a także przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości oraz innych profesjonalistów, którzy mają kontakt z dziećmi w kontekście procedur sądowych (cywilnych, karnych lub administracyjnych). Są to między innymi:

Pracownicy socjalni; pracownicy służby zdrowia (pielęgniarki, higienistki, lekarze); policjanci; kuratorzy sądowi; pracownicy instytucji opiekuńczych; funkcjonariusze służby więziennej; pracownicy zakładów poprawczych; sędziowie; prokuratorzy; adwokaci i asystenci prawni; prawnicy z sądów rodzinnych i cywilnych; mediatorzy, opiekunowie i kuratorzy procesowi; psychologowie i terapeuci; nauczyciele; specjaliści pracujący z młodzieżą i organizatorzy społeczności lokalnych.

„Jakie umiejętności doskonalili to szkolenie?”

Niniejsze szkolenie koncentruje się na następujących umiejętnościach:

- Dlaczego, kiedy, gdzie i jak należy **słuchać** dzieci w przyjazny sposób oraz co zrobić z uzyskanymi informacjami?
- Dlaczego, kiedy, gdzie i jak należy **komunikować się** z dziećmi w przyjazny sposób oraz co zrobić z uzyskanymi informacjami?
- Jak wspierać przyjazne dzieciom procesy prawne?

„Jakie inne informacje obejmuje to szkolenie?”

Oprócz wymienionych wcześniej umiejętności materiał szkolenia obejmuje również wiedzę na temat:

- Podstawowych zasad dotyczących międzynarodowych praw dziecka
- Najważniejszych przekazów w promowaniu praw dziecka przez profesjonalistów i dzieci
- Wpływu rozwoju i zachowania dziecka na komunikację oraz sposobów, w jakie profesjonaliści mogą reagować na indywidualne potrzeby, aby ich działania były jak najbardziej skuteczne.

JAKIE SĄ WARUNKI UŻYTKOWANIA TYCH MATERIAŁÓW?

Niniejszych materiałów nie można wykorzystywać bez jasnej, umieszczonej w widocznym miejscu informacji na temat własności intelektualnej, autorstwa oraz faktu, że materiały te powstały w wyniku współdziałania wszystkich partnerów i Coram Children's Legal Centre, w następującym brzmieniu:

“© Coram Children's Legal Centre. Opracowanie: Coram Children's Legal Centre i Coram Voice, Wielka Brytania, Europejskie Centrum Praw Romów, Węgry, Child Law Clinic, University College Cork, Irlandia, FCYA Węgry, FICE Bułgaria, Czeski Komitet Helsiński, Fundacja Dzieci Słowacji, Estońskie Centrum Praw Człowieka, Fondazione L'Albero della Vita, Włochy, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Polska, oraz Społeczna Akcja Edukacyjna, Grecja, w ramach projektu «Promowanie Praw Dzieci. Wzmacnianie kompetencji profesjonalistów w Unii Europejskiej w zakresie realizacji praw dzieci». Projekt współfinansowany ze środków programu Unii Europejskiej „Prawa podstawowe i obywatelstwo”. Dodatkowe środki przekazała organizacja Allan and Nesta Ferguson Charitable Trust”.

JAK MOŻNA WŁĄCZAĆ TE MATERIAŁY DO PROGRAMÓW SZKOLENIOWYCH?

Istnieje kilka sposobów, w jakie można włączać te materiały do rozmaitych programów szkoleniowych.

1. **Jako zintegrowany kurs:** możliwe jest wykorzystanie pełnego trzydniowego pakietu szkoleniowego jako samodzielnego szkolenia lub części dłuższego programu.
2. **Jako pojedyncze moduły:** moduły szkolenia – chociaż wzajemnie powiązane – są niezależne i w razie potrzeby mogą być wykorzystywane osobno. Można je wykorzystać jako część popołudniowego szkolenia utrwalającego wiedzę albo podczas dłuższego warsztatu czy dorocznego spotkania pracowników.
3. **Jako pojedyncze ćwiczenia:** poszczególne ćwiczenia mogą być wykorzystywane w zależności od potrzeb, w różnych kontekstach. W materiałach dla prowadzących każde ćwiczenie zaczyna się na nowej stronie. Osoby chcące przeprowadzić pojedyncze ćwiczenia powinny uważnie korzystać z materiałów dla uczestników i prezentacji PowerPoint, aby mieć pewność, że wykorzystują odpowiednie slajdy i materiały.
4. **Z uwzględnieniem prawa krajowego:** w części modułów istnieje możliwość uwzględnienia prawa krajowego. Zgodnie z warunkami użytkowania tych materiałów każda modyfikacja lub

adaptacja samych materiałów szkoleniowych wymaga zgody Coram Children's Legal Centre w Wielkiej Brytanii

5. **Akredytacja:** Niniejsze materiały mogą być wykorzystywane jako część akredytowanych programów. Należy przy tym przestrzegać powyższych warunków dotyczących ich modyfikacji lub adaptacji.

JAK MOŻNA DOSTOSOWAĆ TE MATERIAŁY DO RÓŻNYCH GRUP UCZESTNIKÓW?

Jak wspomniano wcześniej, niniejsze materiały zostały opracowane w taki sposób, aby mogły być użyteczne dla wszystkich profesjonalistów i praktyków, którzy wspierają dzieci i pracują z nimi w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i w zamkniętych instytucjach resocjalizacyjnych, w systemie wymiaru sprawiedliwości oraz w innych okolicznościach. Ponadto, materiały te zaprojektowano w formie modułowej, w której poszczególne moduły – choć wzajemnie powiązane – mogą być realizowane osobno albo w ramach szerszych programów szkoleniowych.

Co za tym idzie – możliwe są rozmaite konfiguracje uczestników, dostępności i czasu trwania szkolenia. Poniższa tabela może być pomocna w ustaleniu, które moduły są szczególnie ważne dla różnych grup i w różnych kontekstach szkoleniowych. Należy przy tym pamiętać, że całość tych materiałów opracowano z myślą o wszystkich grupach profesjonalistów i praktyków, a poniżej przedstawiono jedynie sugestie i wskazówki.

Moduł	Czas trwania	Tematyka
Moduł wprowadzający	1 godz. 15 min.	Wzajemne poznanie się Przedstawienie materiałów
Moduł 1: Prawa dziecka – wprowadzenie	3 godz.	Prawa dziecka Podstawowe zasady Dyskryminacja
Moduł 2: Rozwój dziecka i komunikacja – wprowadzenie	2 godz. 15 min.	Rozwój dziecka Wpływ rozwoju na komunikację
Moduł 3: Umiejętności komunikacyjne	od 9 godz. 30 min. do 10 godz.	Komunikowanie się z dziećmi Komunikacja niewerbalna Trudności w komunikacji
Moduł 4: Wytyczne w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom	2 godz.	Wymiar sprawiedliwości przyjazny dziecku Prawa dziecka w wymiarze sprawiedliwości
Moduł końcowy	30 min.	Zakończenie i certyfikaty

W JAKI SPOSÓB PROWADZĄCY POWINNI KORZYSTAĆ Z TYCH MATERIAŁÓW?

Dokument "Materiały szkoleniowe dla prowadzących" zawiera szczegółowe instrukcje wyjaśniające – krok po kroku – jak przeprowadzić każdą z części szkolenia. Chociaż materiały te opracowano z myślą o trzydniowym szkoleniu, możliwa jest realizacja pojedynczych **dni, modułów**, a nawet **ćwiczeń**.

W szkoleniu wykorzystuje się kilka prezentacji PowerPoint (po jednej dla każdego modułu), które można wyświetlić za pomocą rzutnika i/lub udostępnić uczestnikom w postaci wydruków – w zależności od dostępnych zasobów. Prezentacje PowerPoint są wystarczająco szczegółowe, aby można było prowadzić szkolenie bez zaglądania do niniejszego dokumentu, co pozwala prowadzącemu dostosować je do własnego stylu.

Wszystkie prezentacje uwzględniają możliwość zadawania pytań i dyskusji, a prowadzących zachęca się do tego, by stwarzali dodatkowe okazje – na podstawie swojej wiedzy i umiejętności oraz z uwzględnieniem doświadczeń uczestników. Dużą część szkolenia stanowią ćwiczenia i działania, które wymagają uczestnictwa i ułatwiają aktywne uczenie się.

Tam, gdzie to możliwe w kontekście tego ponadnarodowego programu szkoleniowego, prowadzący mogą dostosować niniejsze materiały do lokalnych realiów. Możliwości te oznaczono słowami **KONTEKST KRAJOWY**.

W wypadku, gdy prowadzący zmodyfikuje niniejszy program szkoleniowy lub doda do niego nowe materiały, wszelkie dodatkowe materiały będą wyrażać opinie i podlegać wyłącznej odpowiedzialności prowadzącego oraz – w uzasadnionych wypadkach – partnera odpowiedzialnego za realizację projektu. Takie materiały mogą nie odzwierciedlać poglądów i polityki zespołu, który opracował niniejsze szkolenie.

W JAKI SPOSÓB UCZESTNICY POWINNI KORZYSTAĆ Z TYCH MATERIAŁÓW?

Uczestnicy powinni otrzymać zeszyt ćwiczeń oraz prezentację PowerPoint do każdego modułu. Zeszyty ćwiczeń zawierają wszystkie informacje potrzebne do uczestnictwa w poszczególnych modułach programu (począwszy od modułu wprowadzającego). Do każdego modułu opracowano osobny zeszyt ćwiczeń dla uczestników. Zeszyty ćwiczeń zawierają niezbędną wiedzę i zestawienia podstawowych faktów/informacji, a także miejsce na notatki.

W każdym module wykorzystuje się prezentację PowerPoint, którą można wyświetlić za pomocą rzutnika i/lub udostępnić uczestnikom w postaci wydruków – w zależności od dostępnych zasobów.

ZAŁĄCZNIK A – PLAN RAMOWY TRZYDNIOWEGO SZKOLENIA

DZIEŃ 1

	ĆWICZENIE	MATERIAŁY	METODA
09:00-10:00	MW.1: Przedstawienie się, wprowadzenie i podstawowe zasady	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń, MW ▪ Prezentacja PowerPoint MW, slajdy 1-6 ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Dyskusja grupowa, prezentacja
10:00-10:15	MW.2: Autorefleksja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń, MW ▪ Prezentacja PowerPoint MW, slajdy 7-8 oraz 2 ▪ Arkusze papieru i pisaki; taśma klejąca lub masa mocująca do zawieszenia arkuszy na ścianie 	Ćwiczenie indywidualne, praca i dyskusja grupowa
10:30-10:50	1.1: Prawa dzieci – kontekst międzynarodowy i regionalny	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M1 ▪ Prezentacja PowerPoint M1, slajdy 1-10 	Prezentacja
10:50-12:00	1.2: Podstawowe zasady (części A-D)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M1 ▪ Prezentacja PowerPoint M1, slajdy 11-37 ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Prezentacja, dyskusja i ćwiczenia
13:00-14:30	1.3: Prawa dzieci w kontekście krajowym	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M1 ▪ Prezentacja PowerPoint M1, slajd 38 ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Ćwiczenia i prezentacja na forum grupy
OPCJONALNIE	1.4: Ćwiczenie dodatkowe: Prawa dzieci w kontekście zawodowym	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M1 ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Ćwiczenie
14:30-15:00	2.1: Rozwój dziecka i komunikacja	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M2 ▪ Prezentacja PowerPoint M2, slajdy 1-10 	Prezentacja i dyskusja
15:15-16:00	2.2: Czynniki odgrywające ważną rolę w rozwoju dziecka i w komunikacji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M2 ▪ Prezentacja PowerPoint M2, slajdy 11-17 	Prezentacja, dyskusja i ćwiczenia
16:00-17:00	2.3: Czynniki rozwojowe, osobiste i społeczne mogące wpływać na komunikację	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M2 ▪ Prezentacja PowerPoint M2, slajdy 18-21 	Studium przypadku i ćwiczenia

DZIEŃ DRUGI

	ĆWICZENIE	MATERIAŁY	METODA
09:15-09:45	3.1 Dlaczego profesjonaliści powinni się komunikować z dziećmi?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajdy 1-3; ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Ćwiczenie w dużej grupie
09:45-10:15	3.2 Kiedy profesjonaliści powinni się komunikować z dziećmi?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajdy 4-5 	Sesja dyskusyjna
10:30-11:30	3.3 Gdzie powinna się odbywać komunikacja?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajd 6 ▪ Karteczki samoprzylepne 	Dyskusja i ćwiczenie
11:30-12:15	3.4 Co należy zrobić z uzyskanymi informacjami?	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajd 7 	Dyskusja
13:30-17:00 (ELASTYCZNI E, W ZALEŻNOŚCI OD POTRZEB)	3.5 Jak się komunikować: komunikacja niewerbalna (30 minut)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; 	Ćwiczenie
	3.6 Jak się komunikować: rozpoznawanie i przewycięzanie przeszkód w komunikacji (30 minut)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajdy 8-9 	Ćwiczenie w grupach
	3.7 Jak się komunikować: ton, język i podejście przyjazne dziecku (30 minut)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajd 10 	Ćwiczenie
	3.8 Jak się komunikować: komunikacja z dziećmi przejawiającymi trudne zachowania (45 minut)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajdy 11-15 ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Ćwiczenie i dyskusja
	3.9 Jak się komunikować: komunikacja z nastolatkami (30 minut)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajd 16 ▪ Arkusze papieru i pisaki 	Ćwiczenie i dyskusja

DZIEŃ 3

	ĆWICZENIE	MATERIAŁY	METODA
09:00-12:30 (ELASTYCZNI E, W ZALEŻNOŚCI OD POTRZEB)	3.10 Jak się komunikować: narzędzia wspierające komunikację	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajdy 16-23	Ćwiczenie
	3.11 Jak się komunikować: Planowanie pozytywnej komunikacji	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3; ▪ Prezentacja PowerPoint M3, slajdy 24-25 ▪ Arkusze papieru i pisaki	Ćwiczenie
	3.12 Jak się komunikować: komunikacja – odgrywanie ról	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3	Odgrywanie ról
	3.13 Jak się komunikować: wspólne rozwiązywanie problemów z komunikacją	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M3	Ćwiczenie
13:30-14:00	4.1: Wprowadzenie do wytycznych Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M4 ▪ Prezentacja PowerPoint M4, slajdy 1-19	Prezentacja i dyskusja
14:00-15:30	4.2: Ćwiczenia dotyczące Wytycznych	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń M4 ▪ Czasopisma, nożyczki, klej, papier, pisaki	Ćwiczenie
15:30-15:45	MK.1: Wypełnienie formularza dotyczącego doświadczeń uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń MK	Praca indywidualna
15:45-16:00	MK.2: Wręczenie certyfikatów	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zeszyt ćwiczeń MK ▪ Certyfikaty	Prezentacja

ZAŁĄCZNIK B – LISTA DZIAŁAŃ W MODUŁACH MERYTORYCZNYCH

ĆWICZENIE	KLUCZOWE POJĘCIA
MODUŁ 1: PRAWA DZIECKA – WPROWADZENIE	
1.1: Prawa dzieci – kontekst międzynarodowy i regionalny	Prawa dziecka • standardy międzynarodowe • prawo • najlepsze praktyki
1.2: Podstawowe zasady (części A-D)	Prawa dziecka • standardy międzynarodowe • prawo • najlepsze praktyki
1.3: Prawa dzieci w kontekście krajowym	Prawa dziecka • standardy międzynarodowe • prawo • najlepsze praktyki
1.4 Ćwiczenie dodatkowe: Prawa dzieci w kontekście zawodowym	Prawa dziecka • standardy międzynarodowe • prawo • najlepsze praktyki
MODUŁ 2: ROZWÓJ DZIECKA I KOMUNIKACJA – WPROWADZENIE	
2.1: Rozwój dziecka i komunikacja	Rozwój dziecka
2.2: Czynniki odgrywające ważną rolę w rozwoju dziecka i w komunikacji	Rozwój dziecka
2.3: Czynniki rozwojowe, osobiste i społeczne mogące wpływać na komunikację	Rozwój dziecka a komunikacja
MODUŁ 3: UMIEJĘTNOŚCI KOMUNIKACYJNE	
3.1 Dlaczego profesjonaliści powinni się komunikować z dziećmi?	Podstawy komunikacji
3.2 Kiedy profesjonaliści powinni się komunikować z dziećmi?	Podstawy komunikacji
3.3 Gdzie powinna się odbywać komunikacja?	Podstawy komunikacji • otoczenie • wskazówki praktyczne
3.4 Co należy zrobić z uzyskanymi informacjami?	Podstawy komunikacji • poufność
3.5 Jak się komunikować: komunikacja niewerbalna	Umiejętności komunikacyjne • odgrywanie ról
3.6 Jak się komunikować: rozpoznawanie i przezwyciężanie przeszkód w komunikacji	Umiejętności komunikacyjne • przeszkody
3.7 Jak się komunikować: ton, język i podejście przyjazne dziecku	Umiejętności komunikacyjne • podejście
3.8 Jak się komunikować: komunikacja z dziećmi przejawiającymi trudne zachowania	Umiejętności komunikacyjne • zachowania • trudności
3.9 Jak się komunikować: komunikacja z nastolatkami	Umiejętności komunikacyjne • starsze dzieci
3.10 Jak się komunikować: narzędzia wspierające komunikację	Umiejętności komunikacyjne • praktyczne narzędzia komunikacyjne
3.11 Jak się komunikować: planowanie pozytywnej komunikacji	Umiejętności komunikacyjne • planowanie

3.12 Jak się komunikować: komunikacja – odgrywanie ról	Odgrywanie ról
3.13 Jak się komunikować: wspólne rozwiązywanie problemów z komunikacją	Praca grupowa
MODUŁ 4: WYTYCZNE W SPRAWIE WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI PRZYJAZNEGO DZIECIOM	
4.1: Wprowadzenie do Wytycznych Rady Europy w sprawie wymiaru sprawiedliwości przyjaznego dzieciom	Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom • prawo
4.2: Ćwiczenia dotyczące wytycznych	Wymiar sprawiedliwości przyjazny dzieciom • prawo